

Uvod

Tematski blok predstavlja izbor prispevkov z mednarodne konference z naslovom Religija v filozofiji: Izzivi sodobnosti (Philosophy's Religions. Challenging Continental Philosophy of Religion), ki je potekala na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani septembra 2018. Konferenca je bila organizirana kot sklepni dogodek triletnega slovensko-avstrijskega raziskovalnega projekta z naslovom »Vračanje religioznega v postmodernej misli«¹ in je poleg vabljenih predavateljev vključevala širok krog referentov iz mednarodnega okolja. Ker so bila vsa predavanja v angleščini, – razen glavnega predavatelja Jeana-Luca Mariona, ki je govoril v francoščini s slovenskim prevodom – smo sprejeli uredniško odločitev, da razen Marionovega članka, ki je objavljen v slovenskem prevodu, ostale prispevke objavimo v angleškem jeziku. Z njimi se tako Bogoslovni vestnik kot raziskovalno delo na Teološki fakulteti predstavljata mednarodni znanstveni skupnosti in krepiata svoj ugled. Da pa bi izkazali spoštovanje tudi do slovenskega jezika in njegove rabe na raziskovalnem področju, je v okviru raziskovalnega projekta izšla znanstvena monografija v slovenščini s prispevki tujih in domačih avtorjev, ki se ukvarjajo s podobnimi raziskovalnimi vprašanji kot pričujoč tematski blok.²

Vodilna nit člankov je vprašanje novega odnosa med filozofijo in religijo (ter teologijo), ki ga lahko zasledujemo v zadnjih desetletjih znotraj tistih tokov filozofije religije, ki se naslanjajo na fenomenološko in hermenevitično filozofsko tradicijo. V anglosaškem prostoru se je za te tokove ustalila oznaka »kontinentalna filozofija religije«. Med njene najodličnejše predstavnike spada že omenjeni filozof Jean-Luc Marion, ki v svojem prispevku odpre temeljno vprašanje, ki v prvi vrsti zadeva teologijo, obenem pa ni tuje niti filozofiji – vprašanje razodetja. Krščanska vera in posledično njena teologija temeljita na razodetju Boga. Obenem pa tradicionalno prav (nadaravno) razodetje ločuje teologijo od filozofije, saj slednja priznava zgolj (naravni) razum. Marion pokaže na povsem nov pristop do razodetja, ki posledično omogoči nov odnos med filozofijo in teologijo. Razodetje je po njegovem namreč prisotno že znotraj občečloveškega izkustva, ko se srečujemo s t. i. presežnimi ali nasičenimi fenomeni. Posluš za nasičene fenomene zahteva razširitev pojma razuma in pojma resnice. Takšna razširitev filozofijo odpre za možnost religijskega razodetja, obenem pa pomaga teologiji, da o razodetju razmišlja onkraj tradicionalnih metafizičnih kategorij.

Naslednja dva članka sta posvečena dvema eksistencialnima temama, ki povežeta tako filozofijo kot teologijo in ki sta tudi med seboj neločljivo prepleteni:

¹ Bilateralni projekt je s slovenske strani financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost (polni naslov projekta pri ARRS J6-7325 je Vračanje religioznega v postmodernej misli kot izziv za teologijo), s partnerske strani pa avstrijska agencija za raziskovanje FWF (projekt I 2785 z naslovom The Return of the Religious as a Challenge for Thought). Tematski blok pričujočih člankov kot eden od rezultatov skupnega projekta dolguje zahvalo za finančno podporo tako ARRS kot FWF.

² Branko Klun in Luka Trebežnik, ur., *Vračanje religije v postmodernem kontekstu* (Ljubljana: Teološka fakulteta, 2019).

Ljubezen in trpljenje. Emmanuel Falque, ki je eden od vodilnih mislecev srednje generacije kontinentalne filozofije religije, v svojem prispevku opusti znanstveni aparat, obenem pa postreže s svežo in izvirno mislijo. Ljubezen si napačno predstavljamo kot harmonično pomirjenost, ki ne trpi pomanjkljivosti ali poškodb, in ne moremo sprejeti, da bi k njej spadala »travmatičnost«, ki je ne bi bilo mogoče ustrezno (os)misлити. S slikovito prisposodbo Adamovega rebra, iz katerega je Bog ustvaril Evo (in Adamu napravil rano), Falque zagovarja izvorno ranjenost (»travmo«), ki predstavlja pogoj za vzpostavitev odnosa in ljubezni. Vztrajanje na predpostavkah napačne celovitosti in neranljivosti se mora umakniti sprejemanju izvorne ranjenosti kot daru ter razumevanju ljubezni kot ljubečemu boju, ki sprejema svoje padce in stalno nepopolnost. Članek izpod peresa Jamesa Menscha, odličnega poznavalca fenomenologije, se nehote dopolnjuje s svojim predhodnikom, pri čemer težišče prenese na vprašanje koristnosti trpljenja. Izhodišče mu nudi Levinas, ki v svojem razmišljanju o holokavstu napiše članek »Nekoristno trpljenje«. Toda Mensch opozori, da koristnost in smiselnost prepogosto razumemo na menjalno ekonomski način, pozabimo pa, da se trpljenje dogaja v edinstvenosti in nezamenljivosti naše telesnosti, ki prekine z vsako logiko ekonomije. Božje »utelešenje« (inkarnacija) pokaže na presežni smisel trpljenja onkraj menjalne logike in odpira pot odpuščanju.

Vsak izmed treh člankov, ki sledijo, se naslanja na enega od klasikov fenomenološke filozofije: Levinasa, Merleau-Pontyja in Derridaja. Profesor teologije iz Regensburga Erwin Dirscherl oriše Levinasovo misel in s tem pokaže na teme, pri katerih se katoliška teologija navdihuje ob tem judovskem mislecu. Katoliška misel zagovarja pot analogije, toda ob tem pogosto pozablja na presežno drugačnost (Boga), ki jo Levinas tako vehementno zagovarja. Ta drugačnost postaja konkretna v etičnem odnosu do sočloveka in etika, kot jo zagovarja Levinas, je bližje teološkemu govoru kot ontologija klasične metafizike, ki ne trpi resnične drugosti. Zato po mnenju Dirscherla s pomočjo Levinasove misli lahko poglobimo razumevanje krščanske teološke antropologije. Reinhold Esterbauer, profesor za krščansko filozofijo v Gradcu, se v svojem članku posveti Merleau-Pontyju, ki velja za osrednjo avtoriteto fenomenologije telesnosti. Ključno vlogo igra pravilno razumevanje telesa: kot »od znotraj« živetja telesnost (fr. chair, ang. flesh) in ne kot objektivirano telo v zunanjem svetu. Ta živetja telesnost se nahaja pred ločitvijo med subjektom in objektom, pred dualizmom med zavestjo in svetom. Zato je vloga telesnosti po Merleau-Pontyju na poseben način »ustvarjalna« in lahko pomaga pri razumevanju stvarjenja kot osrednjega pojma krščanske teologije. Naslednji sodobni »klasik« je Derrida, ki predstavlja miselno ozadje in poglobljeno referenco v članku Luke Trebežnika. Mesijansko razumevanje časa je ena od temeljnih razsežnosti religij. Derrida pa mesijanski značaj časa vnese v občečloveško izkustvo odnosa do prihodnosti, kajti pristna prihodnost se izmika vsakemu predvidevanju in prijemu iz sedanosti. Še več, za odnos do takšne prihodnosti, ki ni zgolj podaljšek ali projekcija sedanosti, se je potrebno poslužiti jezika, ki razodeva sorodnost z religioznim besednjakom. Ob tem pa se nakazujejo možnosti za dialog med filozofijo in teologijo.

Skupna točka naslednjih treh prispevkov je izziv, ki ga pred filozofijo in teologijo postavlja misel Jeana-Luca Mariona. Christian Rößner predstavi Marionovo argumentacijo, ki kritizira klasično metafiziko kot poskus, da bi Boga mislila znotraj svojega ontološkega okvira in iz njega napravila pojmovnega malika. Resnični Bog mora biti za naše omejeno mišljenje »nemogoč« in svojo skrivnost (mysterion) – ki je etimološko povezana z mistiko – lahko razodene zgolj po lastni iniciativi in skozi lastno logiko. Podobno pa velja tudi za celotno fenomenologijo oziroma filozofijo, ki se mora odpreti fenomenom, kakor se ti dajejo sami od sebe, preden jih poskuša subjekt podrediti svojim pogojem spoznanja. Toda ta metodološki obrat, ki ga v fenomenologijo uvede Marion, odpira mnoga vprašanja, ki jih v svojem članku obravnava Branko Klun. V ospredju je vloga subjekta, ki ni zgolj pasivni naslovnik razodevanja fenomenov, temveč jim mora najprej priznati presežno danost. To priznanje ni na isti ravni kot spoznanje, je pa nujno za odnos do presežnosti. Kljub kritičnim opazkam Klun v Marionovi filozofski misli, ki lahko služi kot alternativa klasični metafiziki, prepozna izjemen potencial za dialog s krščansko teologijo. Bolj kritičen do Mariona je Lenart Škof, vendar tokrat s stališča drugačne teološke paradigme, ki jo sam razvija v smeri prenovljenega teološkega pomena materialnosti (elementov) in telesnosti. Namesto distance in transcendence, ki vodi Marionovo misel, se Škof ob dialogu z mormonsko teologijo usmeri v imanenco elementarnih danosti, ki pa v sebi nosi potencial človekovega pobožanstvenja.

Blok zaključujeta članka, ki obravnavata vprašanje religiozne izkušnje in religioznosti v družbenem kontekstu. Jason W. Alvis se ustavi pri pojmu dogodka, ki povezuje teološko (dogodek razodetja) in sodobno filozofsko misel (dogodek kot nasprotje metafiziki substance). Toda če želimo opisati religiozno izkušnjo s tem pojmom, se pojavlja nevarnost, da bi religiozni dogodek dobil prizvok in pomen spektakla. Zato se Alvis zavzema za nespektakularnost in s tem za neopaznost oziroma nevpadljivost religiozne izkušnje. Vprašanje religioznosti in status religije v sodobnem (post)sekularnem času je tudi v ospredju analiz Charlesa Taylorja, ki se jim v svojem članku posveti Bojan Žalec. Po predstavitvi Taylorjevih temeljnih pojmov in genealoške razlage sekularne dobe Žalec pokaže kritične ugovore, s katerimi se je moral soočiti Taylor. Avtorjeva zaključna ocena Taylorjevega projekta je v celoti pozitivna in v njem prepoznava velik potencial za ustrezno razumevanje religije in religioznosti v sodobnem družbenem kontekstu.

Branko Klun in Luka Trebežnik,
urednika tematskega bloka